

DİJİTAL ÇAĞDA GÖNÜLLÜ OBJELİK: DİJİTAL PANOPTİKON BAĞLAMINDA BLACK MİRROR DİZİSİNİN

ARKANGEL BÖLÜMÜNÜN İNCELENMESİ

BATUHAN ERKAN

ÖZET

Günümüz dijital çağında kullanılan tüm medya araçları kullanıcılarından konum, kamera, ses gibi izinler istemekte ve dijital olarak yapılan tüm hareketler geride bir dijital ayak izi bırakmaktadır. Bu izler vasıtasıyla kullanıcılara kişiye özel reklamlar çıkarmakta ve özellikle gelişen giyilebilir teknolojiler vasıtasıyla kişinin sağlık durumu dahi takip edilebilmektedir. Servis sağlayıcıları tarafından bu takip edilme durumunun kişinin mahremiyetini engellediğinden söz edilmemekte aksine hayatın her alanında var olan bu teknolojilerin kişinin daha konforlu bir hayat yaşamasına olanak sağladığı şeklinde reklam edilmektedir. Teknolojik gelişmelerin insan hayatına sağladığı kolaylıkların bedeli olarak ise kullanıcılar özel hayatlarının mahremiyetini ödemektedir. Bu bedel karşısında servis sağlayıcılarını yöneten iktidar sahipleri, kullanıcıların hareketlerini dolaylı yoldan kontrol edebilme olanağına sahip olmaktadır. Böylesine bir güce erişen iktidarın zamanla gücün esiri olması ve yozlaşması kaçınılmazdır. Kullanıcıların bu sürekli izlenme durumundan rahatsızlık duyduğu vakit eski özgürlüklerini geriye kazanmak için ancak bir isyan bayrağı açmaları gerekir. Aksi takdirde bu derecede etkili güce sahip bir iktidarın böyle bir gücü kendi isteğiyle bırakması çok olası değildir. Bu durum Black Mirror dizisinin “Arkangel” isimli bölümünde içerik analizi yöntemiyle incelenmiş olup, dijital çağda bir tür göz hapsinde bulunmanın mahremiyet ve kişiselliği ortadan kaldırdığını vurgulamayı amaçlamakta ve dijital dünyada görüntü, ses, sağlık, konum gibi erişimlerine izin verdiğimiz teknolojik cihazların dizide gösterilen “Arkangel” isimli cihaz ve ortaya koyduğu olumsuz sonuçlar ile örneklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Black Mirror, Arkangel, Dijitalizm, Mahremiyet, Dijital Panoptikon

Voluntary Objectivity in the Digital Age: Analyzing the Arkangel Episode of Black Mirror Series in the Context of Digital Panopticon

All media tools used in today's digital age ask users for permissions such as location, camera, voice, etc., and all digital actions leave behind a digital footprint. Through these footprints, personalized advertisements are delivered to users and even the health status of the person can be tracked, especially through developing wearable technologies. Service providers do not

mention that this tracking prevents the privacy of the person, on the contrary, they advertise that these technologies, which are present in all areas of life, allow the person to live a more comfortable life. As a price for the convenience provided by technological developments in human life, users pay for the privacy of their private lives. In return for this price, the power holders who manage the service providers have the opportunity to indirectly control the movements of the users. It is inevitable that those in power will eventually become enslaved to power and turn into George Orwell's "Big Brother". When users feel uncomfortable with this constant surveillance, they must raise a flag of rebellion in order to regain their former freedoms. Otherwise, it is highly unlikely that a government that has become Big Brother would willingly relinquish such power. This situation is examined through content analysis method in the episode titled "Arkangel" of the Black Mirror series and aims to emphasize that being under a kind of surveillance in the digital age eliminates privacy and individuality, and the technological devices that we allow access to such as image, sound, health, location in the digital world are exemplified by the device named "Arkangel" shown in the series and the negative consequences it reveals.

Keywords: Black Mirror, Arkangel, Digitalism, Privacy, Digital Panopticon

GİRİŞ:

Günümüz modern insanı yeni teknoloji ile iç içe bir yaşam sürmektedir. Gündelik olarak kullanılan cep telefonları eskiye nazaran ileri bir teknoloji kullanmakta olup kamera, mikrofon, konum, gibi özelliklere sahip olmuş ve ileri teknoloji ürünleri olarak akıllı saatler aracılığıyla kullanıcının kalp ritmi, adım sayısı, kalori hesapları gibi sağlıksal bilgileri dahi veri olarak kaydetme yetisine erişmiştir. Hiç şüphesiz bu araçlar insan konforunu fazlasıyla arttırmakta ve kişinin yaşamına büyük katkı sağlamaktadır. Ancak tüm bu teknoloji kullanıcıya sağladığı konforun yanından kişisel mahremiyetlerini de ihlal etmektedir. Kullanıcı her an izlenebilmekte, konuştuğu her cümle kendisine kişiselleştirilmiş reklam olarak geri dönmekte ve kişiye ait tüm veriler bir veri ağında gizlenmektedir. Üstelik kullanıcı tüm bu verileri kendi açık rızasıyla paylaşmakta ve kendi özgürlüğünü ve mahremiyetini yine kendi isteğiyle feda etmekte ve bu rıza isteği servis sağlayıcıları tarafından kullanıcı deneyimini geliştirmeye yönelik olarak sunulmaktadır.

“İletişim teorisyeni Postman’a göre bireylerin teknoloji ile kurduğu ilişki artık endişe verici bir düzeye erişmiştir. Her teknolojinin “iyi” olarak sorgulamadan kabul edilmesi teknopoli (technopoly) olarak adlandırdığı kültürün doğmasına sebep olmaktadır.” (ŞAHİN, 2021)

Panoptikon özünde kontrol edilebilen bir hapishane fikri olarak oraya çıkmıştır. Kavram 18. yy.’ da Bentham’ın ideal hapishane fikri ile ortaya çıkan bir mimari projedir. Bentham bu gözetleme eylemine “panoptikon” adını vermiştir. Hastane, tımarhane, hapishane gibi binaların tek bir güç merkezinden yani gözetleme kulesinden bu binalarda bulundurulanan kişilerin bir gardiyan tarafından takip edilmesi, dikizlenmesi, kontrol edilmesidir (GÜRDAL, 2021). Bu durum günümüzde sürekli olarak çalışmasına izin verdiğimiz, telefonlarımızda bulunan kamera ve mikrofonlar ile benzerlik göstermekte ve kullanıcı sürekli olarak izlenmektedir. Bu çalışmada Black Mirror dizisinin Arkangel bölümü incelenecek olup kuramsal kısımda Foucault’ın iktidar olgusundan yararlanılacak ve ilgili bölümde yer alan Arkangel isimli cihaz ile günümüz telefon ve akıllı cihazların benzer yönleri gösterilerek dijital panoptikon bağlamında betimsel analiz yöntemiyle incelenecektir.

DİJİTALİZM:

Dijitalizm, hayatımızdaki dijital teknolojinin yaygın varlığının getirdiği bir paradigma değişimini temsil etmektedir. Dijital çağda sosyal yapıların, iletişim pratiklerinin, ekonomik sistemlerin, dildeki ifadelerin ve etkileşim biçimlerinin dönüşümünü kapsar. Dijitalizm, onu dijital öncesi dönemlerden ayıran birkaç temel özellik barındırmaktadır. Bunlardan bazıları günlük yaşamda ve toplumsal kurumlara sirayet eden dijital teknolojilerin her yerde bulunmasıdır. Dijitalizm bağlantı ve etkileşimi vurgulayarak anlık iletişimi, kolaylaştırır, içeriğin daha geniş erişimini, dağıtımını sağlayarak çok daha geniş kitlelere daha anlık olarak erişim olanağı verir ve içerikleri kişiselleştirerek, deneyimleri ve hizmetleri bireysel tercihlere ve ihtiyaçlara göre kullanıcıya sunar. Dijital çağ ile birlikte dijital kültür, dijital ekonomi, dijital vatandaşlık, dijital eğitim, dijital medya gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Dijitalizm bilgi erişimini kolaylaştırarak dünyayı daha global bir yer haline getirmiş ve kullanıcıların bilgi ve sosyal erişimlerinin daha hızlı ve konforlu olmasını sağlamıştır. Ancak tüm bunların yanında dijital mahremiyet, veri güvenliği ve kişisel bilgilerin metalaştırılması yanlış bilginin yayılımı gibi endişelere de yol açmıştır.

DİJİTAL MEDYA:

Medya, bilginin yayılmasında, kamuoyunun şekillendirilmesinde ve sosyal etkileşimin kolaylaştırılmasında her zaman çok önemli bir rol oynamıştır. Geleneksel medya araçları, basılı

medyayı (gazeteler, dergiler, kitaplar) ve yayın medyasını (televizyon, radyo) kapsamaktadır. Bununla birlikte, dijital medyanın yükselişi, interaktiflik ve online bağlantı için yeni olanaklar sunarak yeni medya kavramını ortaya çıkarmış ve kullanıcılar sadece alıcı konumunda olmaktan çıkıp aktif olarak yeni medyada üretici konumuna geçirmiştir. Dijital dönüşümün ve dijitalleşmenin yaşamın her alanında hissedildiği bu çağda bireyler sosyal medya profilleri, paylaşımları, yorumları, beğenileri, çevrimiçi alışverişleri, dijital ayak izleri ve dijital kimlikleri ile gözetim toplumunun bir parçası olarak veriler sunmakta ve bireylerin dijital kimlikleri ile yaptıkları paylaşımlar ve kişisel bilgileri ile gönüllü gözetimin ilerlemesine hizmet etmektedir (KAVUT, 2023). Dijital dünyanın sunduğu çeşitli avantajlar bulunmaktadır. Bunlara anlık haber ve bilgi kaynaklarına ulaşım, ortaya konulan haber veya bilginin çok hızlı şekilde çok geniş kitlelere yayılımı, içeriklerin kullanıcı deneyimlerine uyarlanarak kullanıcıya özel olarak sunulması, küresel olarak anında iletişime olanak verilmesi ve kullanıcının tüketiciden dijital üreticiye dönüşümü gibi örnekler verilebilir. Ancak kullanıcılar tüm bunlara sahip olmak için kullandıkları uygulamalara kamera, mikrofon, verilerin takip edilebilmesi için çerezler, uygulamaya bağlı olarak anlık konum takibi, fitness uygulamaları ile birlikte anlık kalp atışı, kalori takibi, sağlığa yönelik takvim uygulamaları sayesinde ilaç takibi, diğer takvim uygulamaları sayesinde gelecek planlaması gibi izinleri vermek durumundadır. Bu durum kullanıcının kişisel mahremiyetini ekarte etmekte, kişiyi adeta bir veri bankası gibi kullanmaktadır.

DİJİTAL MEDYA VE MAHREMİYET:

Gözetim ve mahremiyet sorunsalı, dijital iletişim araçlarına özgü olmamakla birlikte, son yıllarda teknolojik inovasyonlarla birlikte yaygınlaşmakta ve tüm insani faaliyet alanını etkisi altına almaktadır (ÇAYCI, 2023). Eski dönemlerden farklı olarak dijital dönemde izlenen çoğu zaman izlendiğinin farkında dahi değildir veya farkında olsa dahi bu izlenme iznini kendi rızasıyla vermektedir. Günümüz şartlarında bakıldığında toplumunun, gözetim toplumuna doğru evrildiği görülmektedir. Bu hızlı gelişmenin temelinde, internet ve teknoloji konusunda meydana gelen hızlı gelişmeler yatmaktadır. İnternet ile birlikte bilginin telefonlarımıza ulaşması kullanıcının zaman ve mekândan soyutlanarak istediği an istediği yerde istediği içeriğe erişmesi bir özgürlük olarak görülse de kullanıcı gerisinde dijital ayak izleri bırakarak hareketlerinin takip edilmesine olanak vermekte ve bu özgürlük durumu aslında bir tür panoptikona dönüşmektedir. Bugünün koşullarında, her birey kendi rızasıyla alışveriş yaparken, binalara giriş yaparken kimlik göstermek, parola girmek, yüz tanıma ve parmak izi tanıma teknolojilerinden birini kullanarak, gözetime maruz bırakılmaktadır. Bu noktada

gözetimin anlaşılması konusunda, gözetimin tarihini ve Batılı kökenlerini araştırmak önem arz etmektedir (ÇAYCI, İLETİŞİMİN DİJİTALLEŞMESİ: DİJİTAL GÖZETİM VE MAHREMİYET, 2023). Gözetim konusunu iki farklı şekilde ele almak mümkündür. Bunlardan ilki bireyler hakkında toplanmış olan bilgileri ve bireyin davranışlarını kontrol etmek için kullanılan bilgileri içermektedir. İkincisi ise bireylerin davranışlarını yönetmek isteyen, bireyler üzerinde otorite kurmak isteyen kurum veya kişiler tarafından doğrudan yapılan gözetimi içerir. “Gözetim kavramının türlerinden birincisini, depolayarak gözetim; ikincisini ise izleyerek gözetim olarak nitelendirmek mümkündür. Foucault’nun Bentham’ın görüşlerinden yola çıkarak ortaya koyduğu “panoptikon” toplumsal teori açısından büyük önem taşımaktadır. Foucault’nun görüşlerinin ardından, gözetim, “modernitenin merkezî bir boyutu, kendi başına var olan ve kapitalizme, ulus devlete, hatta bürokrasiye indirgenemeyen bir kurum” olarak kabul edilmiştir” (ÇAYCI, İLETİŞİMİN DİJİTALLEŞMESİ: DİJİTAL GÖZETİM VE MAHREMİYET, 2023).

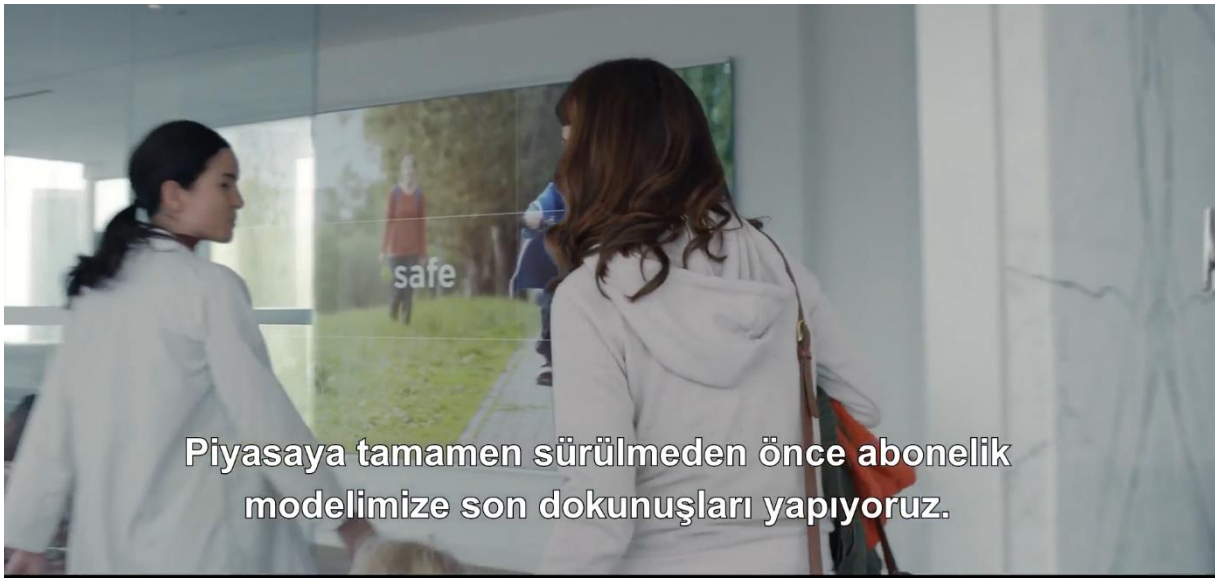
FOUCAULT, PANOPTİKON:

Panoptikon 1785 yılında Samuel Bentham tarafından tasarlanmış ve tasarımsal olarak çok sayıda mahkûmun gözetlenmesini amaçlayan bir hapisane modelidir. Panoptikonun tasarımında birkaç katlı, tek odalı hücrelerden oluşan daire biçimli, dairenin ortasında bir gözetleme kulesi bulunmaktadır. Dışarıdan vuran ışık sayesinde hücreler kuleden görülebilirken, hücrede bulunan mahkûmlar kulenin içini göremez. Bu sayede mahkûmlar sürekli izlendiği hissine kapılır ve kurallara daha fazla uyum sağlar. “Feodal tipteki bir toplumda siyasi iktidar esas olarak yoksulların senyöre ve zaten zengin insanlara vergi ödediği, aynı zamanda onlar için askerlik hizmeti yaptığı bir iktidardır. Fakat kişilerin ne yaptıklarıyla hiç ilgilenilmiyordu, siyasi iktidar buna, sonuç itibarıyla, ilgisizdi. Bir senyörün gözünde varolan şey, toprak, köyü, köyünde oturanlardı, ailelerdi, fakat bireyler, somut olarak, iktidarın gözüne gözükmüyordu. Bir an geldi ki, herkesin iktidarın gözü tarafından fiilen algılanması gerekli oldu, kapitalist türde bir toplum olsun istendi, yani mümkün olduğunda yaygınlaştırılmış, mümkün olduğunca verimli bir üretimle birlikte; işbölümünde kimilerinin şu işi, kimilerinin bu işi yapmasına ihtiyaç olduğunda, halkın direniş hareketlerinin, ataletin ya da isyanın, doğmakta olan tüm bu düzeni altüst etmesinden korkulduğunda, o zaman, her bireyin somut ve keskin gözetlenmesi gerekli oldu...” Foucault, temelde neden Panoptikon’u iktidar metaforu olarak kullandığını bu şekilde açıklar. Anlatmak istediği şey 20.yüzyılda yeni yeni ortaya çıkan dünya siyasi sistemlerinde, para merkeziliğin yanında artık iktidarların halk odaklılığının yerine, halkın iktidar odaklılığının

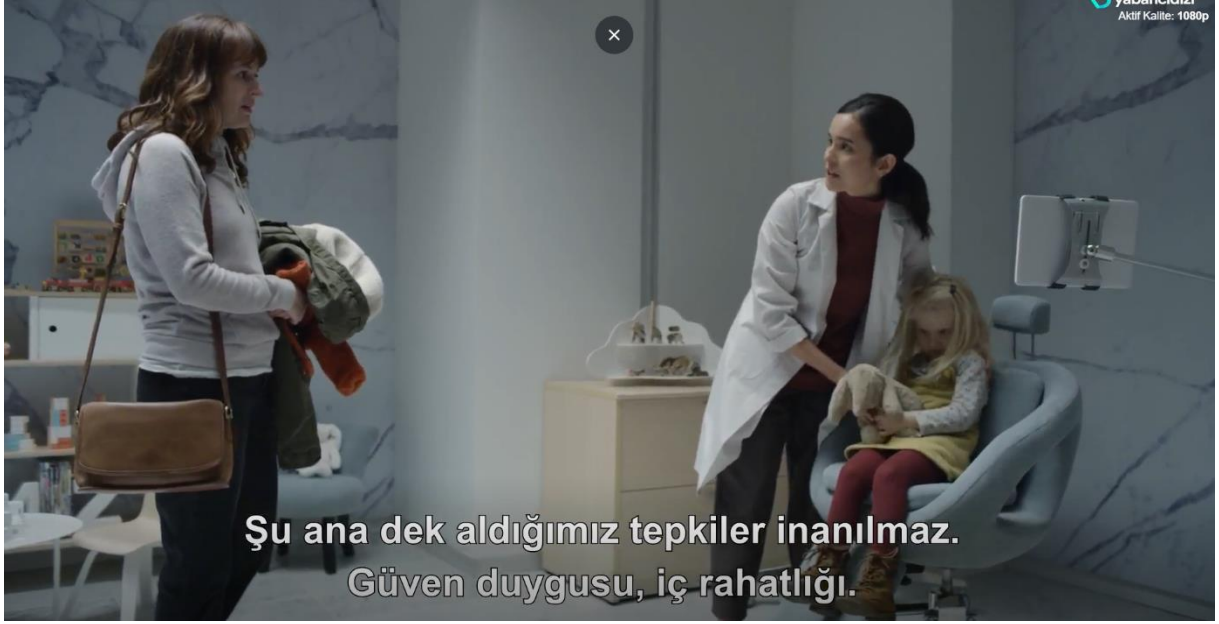
yerleştirilmesidir. Foucault yazının başlangıcında orta çağda veba ve cüsam salgınına karşı çıkarılmış çeşitli karantina kurallarından söz eder. O dönemdeki kuralları anlatır. Kurallar tamamen kişiyi bir yerlere kapatmak üzerine kuruludur. Hatta bir kişi var olan iktidar gücü gözetleyicilerden, izinsiz yemek almaya çıktığında cezası ölümdü. Bu dönemde karantina adeta sağlıksız olanı tedavi etmekten çok, toplumu bireyselleştirmek ve gözetlemekten ibaretti.

ARKANGEL ÖZETİ:

Black mirror dizisinin Arkangel bölümünde Marrie'nin kızı Sarah bir kedinin peşinde kaybolur. Marrie helikopter ebeveyn türünde biridir. Sarah'ın kaybolmasından endişelenen Marrie deneysel bir ürün olan Arkangel'i kızına çip olarak taktırır. Arkangel sayesinde Sarah'ın gördüğü her şeyi görebilir, görmesini istemediği şeyleri sansürleyebilir ve konumu her an takip edebilir. Sarah büyüdükçe kan, şiddet gibi öğeleri göremez. Arkadaşının anlattığını hayal ederek kan görmek için parmağını keser ve kendine zarar verir. Psikolog seansı sonrası Marrie cihazın kontrolünü kapatır ve Sarah cihaz olmadan büyür. Sonrasında Sarahı tekrar takibe başlayan Marrie ile Sarah'ın arası açılır ve bölümün sonunda Sarah Marrie'ye isyan ederek kontrolünden kaçır. Black Mirror dizisinin Arkangel bölümünde gösterilen Arkangel isimli cihaz ile günümüz telefon ve giyilebilir teknolojinin benzerliği şu şekildedir:

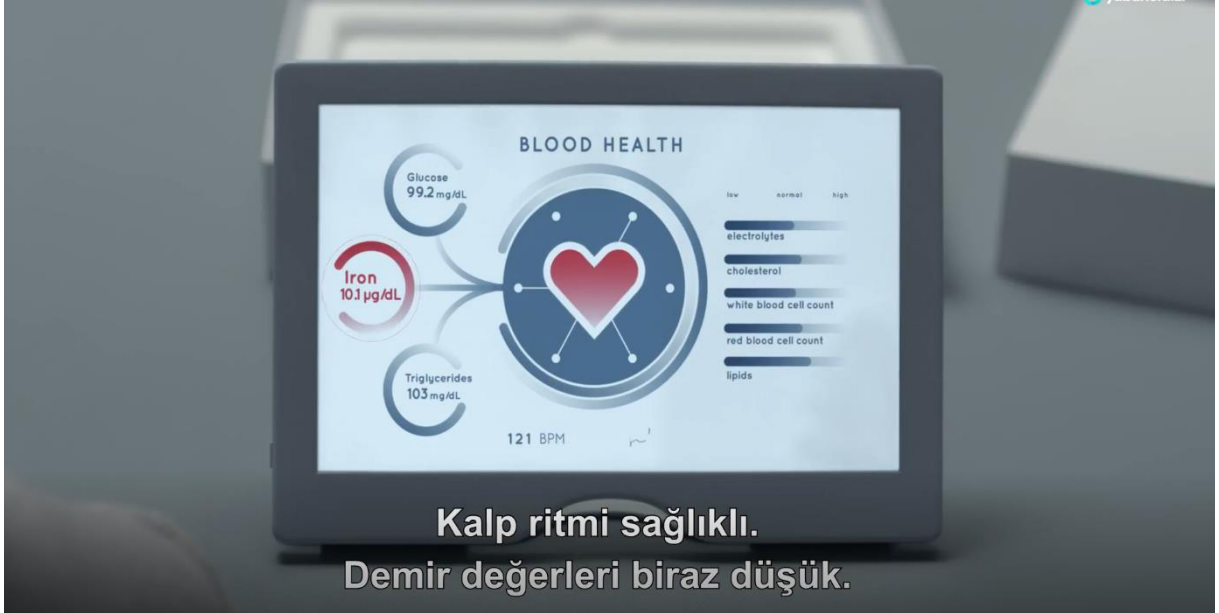
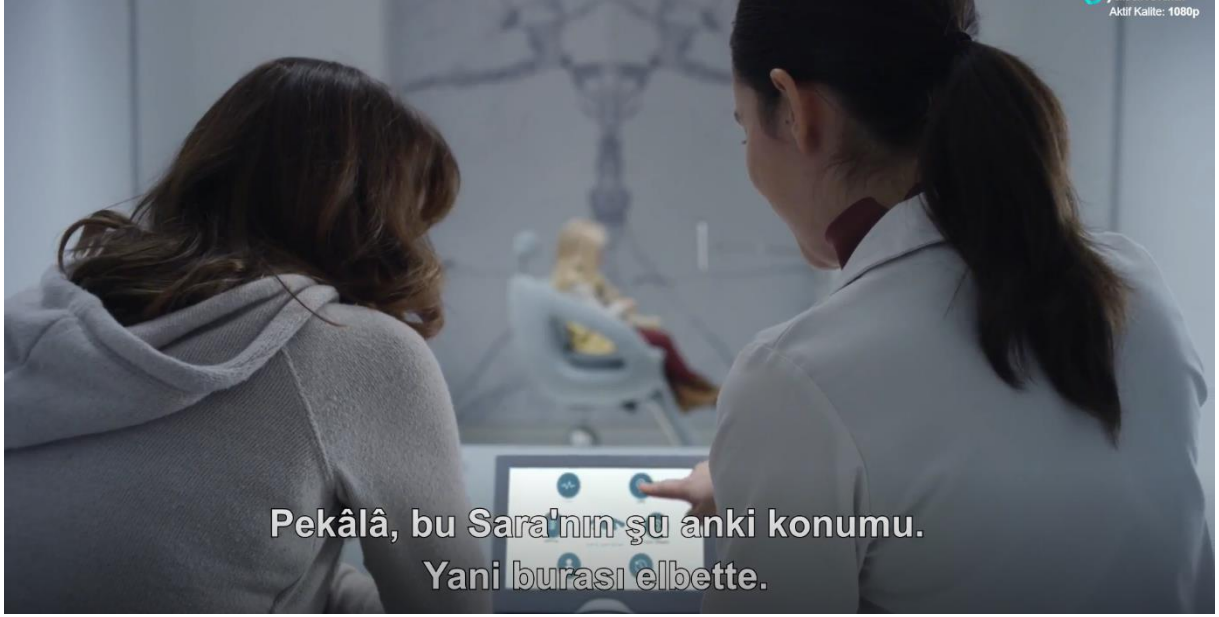
Piyasaya tamamen sürülmeden önce abonelik modelimize son dokunuşları yapıyoruz.

Burada gösterilen iki görselde de görülen durum teknolojik aletlerin pazarlama aşamasından başlayarak etik boyutunu ihlal eden tüm uygulamalarını, güvenlik, kontrol edilebilirlik, kullanıcı kolaylığı gibi “iyi” yönlerini ortaya koyarak egale etmeleridir.

Dizi de bahsi geçen Arkangel isimli cihaz esasında bir giyilebilir teknolojidir. Distopik bir durum için dizi de çip olarak gösterilse de, reel dünyada bunu akıllı saatlere izdüşümünü görebiliriz. Her iki cihazda bizi takip edebilmekte, dinleyebilmekte ve kameralar vasıtasıyla kısmen de olsa baktığımız yeri görebilmektedir.

Görülen iki görselde de akıllı cihazlar tarafından anlık olarak takip edilmeye ve sağlık bilgilerimizi dahi bir cihazın takibine sunmakta, bir veri bankasına ürün olarak girilmesini görebiliriz.

Günümüz dijimodernizmin en etkili faktörlerinden biri de kişiye özel reklam durumudur. Örneğin akıllı saatiniz sizin demir değerlerinizin eksik olduğunu söylüyorsa size özel takviye ürün reklamları gelebilir. Bir ürün hakkında konuşulduktan sonra o ürünle ilgili reklama sürekli maruz kalmak aslında verilebilecek en iyi örneklerden biridir.

Burada ise telefonlarımızın kameralarının sürekli olarak aktif durumda olmasını veya erişime bizim haberimiz dahi olmadan açılabilmesinin temsili görülmektedir.

NORMAL GÖRÜNTÜ

• ARKANGEL GÖRÜNTÜSÜ

Dizide işlenen Arkangel isimli cihazın alameti farikalarından biri de Sarah'ın beynini kontrol edebilen Marrie'nin Sarah'ın görüntülerini sansürleyebilmesi ve Marrie'nin "kötü" olarak nitelendirdiği şeyleri Sarah'ın görmesini engellemesidir. Sahnede anlatılan ise sırf sansür altında olduğu için dedesinin kalp krizini geçirdiğini görememesidir. Şu soruyu sormak burada doğru olacaktır; Gördüğümüz -günümüz dünyasında sosyal medyada tekabül eder- her şey gerçek midir? Eğer gerçeği görmüyorsak bundan kimler zarar görebilir?

Bu sahnede ise Marrie Arkangel'in ona verdiği kontrol gücünü kullanarak Sarah'ın geçmişte kimler ile görüştüğü, kimler ile ne yaptığını görür. Dijital dünyanın bir diğer dezavantajı veya

kimine göre avantajı hiçbir şeyin tamamen silinmemesi ve sonsuza dek bir server’da veri olarak kalmasıdır. İnsan anlık bir canlı olsa dahi o “an” artık kayıt altında olduğu için sürekli olarak saklanmakta ve zamanı geldiğinde kendisinin karşısına çıkmaktadır.

SONUÇ:

Dizide gösterilen Arkangel isimli cihaz ile günümüzde kullandığımız telefon, akıllı saat gibi cihazların benzerliği dikkat çekmektedir. Dizi daha distopik bir dünyada geçmesine karşılık gelecekte bu seviyede bir teknolojiye erişilmesi durumunda ortaya çıkacak etik problemlere dikkat çekilmektedir. İnsanın sürekli izlenmesi, takip edilmesi, görüntülerinin, seslerinin kayıt altında tutulması aslında bir hapisneden farksızdır. Günümüz dünyasında kullanılan telefon, akıllı saat gibi cihazların bu veri ağı dizide Arkangel isimli distopik bir cihazla özdeşleşmektedir.

KAYNAKÇA:

ÇAYCI, A. E. (2023). *İLETİŞİMİN DİJİTALLEŞMESİ: DİJİTAL GÖZETİM VE MAHREMİYET*. İSTANBUL: AYŞEGÜL ELÜF ÇAYCI, BERK ÇAYCI.

ÇAYCI, A. E. (2023). *İLETİŞİMİN DİJİTALLEŞMESİ: DİJİTAL GÖZETİM VE MAHREMİYET*. İSTANBUL: AYŞEGÜL ELİF ÇAYCI, BERK ÇAYCI.

ÇAYCI, A. E. (2023). *İLETİŞİMİN DİJİTALLEŞMESİ: DİJİTAL GÖZETİM VE MAHREMİYET*. İSTANBUL: AYŞEGÜL ELİF ÇAYCI, BERK ÇAYCI.

GÜRDAL, E. (2021, 03 30). DİJİTAL KAMU DİPLOMASİSİ Mİ DİJİTAL GÖZETİM Mİ? *MECMUA ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ*, s. 417-434.

KAVUT, S. (2023, 03 27). DİJİTAL DÖNÜŞÜM ÇAĞINDA GÖZETİMİN ELEKTRONİKLEŞMESİ: PANOPTİKONDAN SÜPERPANOPTİKONA GÖZETİM TOPLUMU. *ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI*, s. 23-27.

ŞAHİN, M. E. (2021). Teknolojik Belirlenimcilik Bağlamında Teknoloji Odaklı Yaşam Kurgusu: Black Mirror Örneği. *Medya ve Kültür, Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi*.